

Szent-Iványi Balázs:

A visegrádi országok nemzetközi fejlesztési segélyeinek allokációja

A tanulmány a négy visegrádi ország (Csehország, Lengyelország, Magyarország és Szlovákia) ezredforduló után (újja)alakult nemzetközi fejlesztési segélyezésének sajátosságait vizsgálja, elsősorban az általuk nyújtott segélyek allokációjára koncentrálva.

A vizsgálathoz a szakirodalomban a nyugati donorok segélyallokációjának elemzéséhez használt ökonometriai módszereket adaptálom. Regressziós modellem segítségével a négy ország segélyeinek recipiensek közti elosztását meghatározó tényezőket próbálok meghatározni, 2001 és 2006 közötti adatokat felhasználva. Legfontosabb következtetése a tanulmánynak, hogy a visegrádi donorok segélyallokációs döntéseiket nem magyarázza a partnerország segélyekre való rászorultsága (szegénységi szintje), sem korábbi teljesítménye (a gazdasági növekedés üteme, illetve az intézmények minősége).

Az egy recipiensre jutó, visegrádi donoroktól származó segélyeket elsősorban a partnerország földrajzi hovatartozása határozza meg. A nyugat-balkáni, illetve a poszt-szovjet térségben lévő államok jóval több segélyre számíthatnak, mint más recipiensek. Mindez összhangban van a négy donor külpolitikai és külgazdasági érdekeivel, ám ez a sajátos eloszlás következhet abból is, hogy nemzetközi fejlesztési segélypolitikáik még meglehetősen fejletlenek.

Bevezetés

Az elmúlt szűk évtizedben a kelet-közép-európai tranzíciós országok egy része megjelent a nemzetközi színtéren, mint fejlesztési segélydonor. Noha a szocialista korszakban ezen országok folytattak különböző formákban fejlesztési célú együttműködést az akkori harmadik világ bizonyos szereplőivel, mai újjáalakuló segélypolitikáik nehezen hasonlíthatóak össze az 1989 előttiekkel. Egyértelműen megfigyelhető egyfajta nyomás a nyugati donorok, illetve az általuk dominált nemzetközi szervezetek részéről (különösen az OECD és az EU irányából), hogy e „felemelkedő donorok” is igazodjanak a nemzetközi fejlesztési rezsím működéséhez,

logikájához. Számtalan olyan sajátosság figyelhető meg azonban az új kelet-közép-európai donorállamok esetében, amelyből arra lehet következtetni, hogy ezen országok másképpen fognak viselkedni nemzetközi segélyezési tevékenységük során, mint a hagyományos nyugati (OECD DAC-tag¹) donorok. Ez következhet abból, hogy nemzetközi fejlesztéspolitikáik még meglehetősen fejletlenek, „gyerekcipőben járnak”, de akár abból is, hogy némileg más érdekekkel is rendelkeznek a nemzetközi fejlesztés terén, mint a nyugati donorok többsége. Ezen eltérő érdekek minden bizonnyal megjelennek a kelet-közép-európai donorok segélyeinek minőségében és allokációjában.

Jelen tanulmányban kvantitatív módszerekkel kívánom ez utóbbit vizsgálni. Célom azt kimutatni, hogy segélyallokációjuk meghatározása során a kelet-közép-európai országokat más tényezők vezérlik, mint a nyugati donorokat. *Tanulmányom hipotézise, hogy a kelet-közép-európai felemelkedő donorok segélyallokációjuk meghatározása során nem veszik figyelembe azt, hogy az egyes recipiensek mennyire szorúlnak rá a segélyekre (azaz mekkora jövedelmekkel rendelkeznek), illetve, hogy korábbi teljesítményük alapján mennyire „érdemlik meg” a segélyeket.* Míg a nyugati donorok egyre inkább e tényezők mentén döntenek fejlesztési forrásaik allokációjáról, addig a kelet-közép-európai országok, vagy eltérő segélyezéssel kapcsolatos érdekeik, vagy nemzetközi segélypolitikáik kialakulóban lévő jellege miatt más tényezőket figyelembe véve döntenek el, hogy mely országoknak mennyi segélyt adnak.

A kelet-közép-európai donorok segélyeinek *minőségében* megfigyelhető sajátosságokat nem kívánom részletesen vizsgálni, mivel ezt az adatok hiánya amúgy is csak korlátozottan tenné lehetővé. A vizsgált országok körét a négy visegrádi országra szűkítem, mivel a kelet-közép-európai donorok közül ők rendelkeznek a leginkább fejlett nemzetközi segélypolitikákkal. Tudomásom szerint e négy ország segélyallokációjának ilyen jellegű kvantitatív vizsgálatára még nem került sor a szakirodalomban.

A tanulmány első fejezete áttekinti röviden a nyugati donorok segélyallokációját vizsgáló szakirodalom főbb munkáit, azok eredményeit és alkalmazott módszertanát. A második szakasz a négy visegrádi ország nemzetközi fejlesztési segélypolitikáinak sajátosságait mutatja be. A harmadik fejezetben bemutatok néhány stilizált adatot a négy ország segélyallokációjának sajátosságairól. A negyedik szakaszban bemutatom a vizsgálathoz használt ökonometriai modellt, elvégzem a modell paramétereinek becslését, illetve néhány

* Tudományos segédmunkatárs, Budapesti Corvinus Egyetem, Világgazdasági Tanszék. A tanulmány a szerző doktori disszertációjához végzett kutatások alapján készült. A disszertáció elkészüléséhez támogatást nyújtott az Oktatási és Kulturális Minisztérium Deák Ferenc ösztöndíja, amelyet a szerző ezúton is köszön.

¹ Az OECD Fejlesztési Segítségnyújtási Bizottsága (*Development Assistance Committee, DAC*) a fejlett nyugati donorok legfontosabb koordinációs fóruma.

egyszerű érzékenységvizsgálatot. Végezetül összefoglalom a dolgot és megfogalmazom a kutatás főbb következtetéseit. A tanulmány során a segély és a fejlesztési segély kifejezéseket szinonimaként használok, és minden esetben az OECD hivatalos fejlesztési támogatás (*official development assistance*, ODA) statisztikai kategóriáját értem alatta.

A nyugati donorok segélyallokációját meghatározó tényezők

A fejlesztési segélyek allokációját, illetve az azt meghatározó sajátosságokat vizsgáló szakirodalom következtetései meglehetősen vegyesek. Ennek egyik oka, hogy egy donor segélyallokációs döntéseit mindig több motiváció vezérli, és noha lehetséges domináns érdekek beazonosítása egy-egy donor szintjén, más tényezők is hatással lehetnek a források elosztására.² Egy másik ok lehet, hogy az eredmények nagyban függenek attól, hogy milyen időszakot vizsgálunk a szerzők. Viszonylag egyértelműen kirajzolódik, hogy a hidegháború korszakában más tényezők határozták meg a donorok döntéseit, mint napjainkban. Végezetül meg kell említeni azt is, hogy míg egy-egy donor szintjén többé-kevésbé beazonosíthatóak a segélyek allokációjának vizsgálata alapján bizonyos mögöttes motivációk, addig, a donorok sokasága és eltérő érdekeik miatt nehéz bármilyen egyértelmű, általánosítható következtetést levonni a nemzetközi fejlesztési segélyezési rezsim egésze szintjén.

Mindezek ellenére a szakirodalom mégis igyekszik valamiféle általános érvényű következtetéseket megfogalmazni. A hidegháborús korszakot vizsgáló szerzők nagyjából mind arra a konklúzióra jutnak, hogy a donorok döntéseit alapvetően stratégiai, geopolitikai megfontolások vezérlik, és ennek megfelelően olyan országoknak adnak több segélyt, amelyek valamilyen szempontból stratégiaileg fontosak számukra. Ilyen lehet, ha a donor valamilyen szempontból, és különösen a hidegháborús vetélkedés kontextusában, befolyásolni kíván egy fejlődő országot. Alberto Alesina és David Dollar például kimutatta, hogy ebben a korszakban a donorok elsősorban az egykori gyarmati kapcsolatok, illetve az azonos szövetségi rendszerhez való tartozás alapján döntöttek arról, hogy mennyi segélyben részesítsenek egy-egy recipienst.³ Közismert az Egyesült Államok esete, amely a fejlesztési segélyeket a kezdetektől fogva geopolitikai céljainak rendelte alá: azon országok részesültek nagy összegű

² Paragi Beáta – Szent-Iványi Balázs: „Szükség vagy érdek? A nemzetközi fejlesztési együttműködés érdek- és motivációrendszere”. *Társadalom és Gazdaság*, Vol. 28. No. 1. (2006), 99-121. o.

³ Alberto Alesina – David Dollar (2000): „Who Gives Foreign Aid to Whom and Why?” *Journal of Economic Growth* 5(1): 33-63.

forrásokban, amelyek különösen fontos regionális szövetségesek voltak a kommunizmus terjedése elleni küzdelemben.⁴

A hidegháború korszakában azonban nemcsak az ilyen politikai/stratégiai megfontolások voltak jelen, hanem gazdasági megfontolások is. Maizels és Nissanke például kimutatta, hogy egy-egy donor annak az országnak ad több segélyt, amellyel intenzívebbek a kereskedelmi kapcsolatai.⁵ A szerzők abban egyetértenek, hogy a hidegháború idején a nyugati donorok többsége számára a segélyek odaítélésekor nem volt szempont az ország korábbi gazdasági teljesítménye, a politikai vezetés minősége, a korrupció vagy a szegénység szintje.⁶

A kilencvenes éveket, illetve napjainkat vizsgáló munkák viszonylag eltérő következtetésekre jutnak, és egyértelműen kimutatták, hogy némi eltolódás figyelhető meg a donorok viselkedésében. David Dollar és Victoria Levin például arra következtetésre jutott, hogy a kilencvenes évek óta a donorok egyre jelentősebb hányada veszi figyelembe a partnerországok korábbi teljesítményét, illetve a segélyekre való rászorultságát.⁷ Ennek okai lehetnek morális megfontolások, ám sokkal valószínűbb, hogy saját biztonsági érdekeik miatt törekednek segélyallokációjuk átalakítására. A szegénység, illetve a fejlődő világbeli gyenge államok által generált biztonsági kihívások veszélyei csak az ezredfordulót követően tudatosultak donorokban (elsősorban a 2001. szeptember 11-i amerikai terrortámadások hatására), és az ezek elleni küzdelem egyik eszközét jelenthetik a hatékony segélyek.⁸ Márpedig, mint Paul Collier és David Dollar⁹ is kimutatta, a segélyezés hatékonysága, azaz az adott nagyságú források által a szegénységből kiemelt emberek száma úgy maximalizálható, ha olyan országok kapnak több segélyt, amelyekben alacsonyak az egy főre jutó jövedelmek, illetve a kormányzat által folytatott gazdaságpolitika, valamint a létrehozott gazdasági és politikai intézmények révén a segélyek torzító hatásai kevésbé jelentkeznek.¹⁰

⁴ Hans Morgenthau: „A Political Theory of Foreign Aid”. *The American Political Science Review*, Vol. 56 No. 2. (1962), 301-309. o.; Szent-Iványi Balázs – Vári Sára – Paragi Beáta: „A bilaterális fejlesztéspolitikák összehasonlítása” In: Kiss Judit (szerk.): *Milyen legyen Magyarország nemzetközi fejlesztéspolitikája?* MTA Világgazdasági Kutatóintézet – Miniszterelnöki Hivatal, 2008.

⁵ Alfred Maizels – Machiko K. Nissanke: „Motivations for Aid to Developing Countries”. *World Development*, Vol. 12. No. 9. (1984), 879-900. o.

⁶ Alberto Alesina – Beatrice Weder: „Do Corrupt Governments Receive Less Foreign Aid?” *American Economic Review*, Vol. 92. No. 4. (2002), 1126-37. o.

⁷ David Dollar – Victoria Levin: „The Increasing Selectivity of Foreign Aid, 1984-2002”. *World Bank Policy Research Paper* No. 3299. (2004).

⁸ Lael Brainard et al.: *The Other War. Global Poverty and the Millenium Challenge Account*. Brookings Institute Press, 2003; Robert I. Rotberg: „The New Nature of Nation-State Failure”. *The Washington Quarterly*, Vol. 25. No. 3. (2002), 85-96. o.

⁹ Paul Collier – David Dollar: „Aid Allocation and Poverty Reduction”. *European Economic Review*, Vol. 46. No. 3. (2002), 1475-1500. o.

¹⁰ Szent-Iványi Balázs: „State Fragility and International Development Co-operation” *UNU-WIDER Research Paper*, No. 2007/29. (2007).

A fenti, általánosításokat megkísérlő munkák mellett több olyan kutatás is született, amelyek inkább csak egy-egy donor, vagy donorcsoport viselkedésének vizsgálatára, megértésére helyezte a hangsúlyt.¹¹ Ezek alapján viszonylag egyértelműen kirajzolódik a donorok között jól ismert, azonban kétségtelenül némileg leegyszerűsítő „altruista-egoista” törésvonal. Míg vannak donorok, amelyek egyértelműen figyelembe veszik segélyallokációjuk meghatározása során a recipiens igényeit, (Svédország, Norvégia, Dánia, Luxemburg, Hollandia, vagy az Egyesült Királyság),¹² addig mások, például az Egyesült Államok vagy Japán inkább saját rövid távú érdekeik szerint cselekednek, és igyekeznek gazdaságilag is minél nagyobb hasznot húzni a nemzetközi segélyezésből.¹³

Ami a szakirodalomban alkalmazott módszereket illeti, a fent idézett munkák szinte kivétel nélkül regressziós módszereket alkalmaznak a segélyallokációt vezérlő tényezők beazonosítása érdekében.¹⁴ Az alkalmazott ökonometriai modellek függő változóját az egyes recipiensek által (összesen vagy csak egy-egy donortól) kapott segélyek nagysága jelenti, általában egy főre vetítve vagy GDP-arányosan. A független változók közt olyan mutatókat igyekeznek szerepeltetni a szerzők, amelyek meghatározhatják az adott donor döntését. Értelemszerűen szinte lehetetlen minden ilyen tényezőt figyelembe venni, különösen a regressziós módszerek adta korlátok között. A fent idézett munkákban többek között az alábbi változók szerepelnek:

- a recipiens segélyekre való rászorultságát mérő változók, például egy főre eső nemzeti jövedelme, szegénységi szintje, a humán fejlettség mértéke, vagy fegyveres konfliktusokban való érintettsége;
- a recipiens korábbi teljesítményére vonatkozó változók, amelyek azt kívánják megragadni, hogy az adott partnerország mennyire „érdemli meg”, mennyire képes hatékonyan felhasználni a segélyeket. Ez mérhető például a recipiens gazdasági növekedési ütemével, a politikai vagy gazdasági intézmények minőségét jelző

¹¹ Peter J. Schraeder – Steven W. Hook – Bruce Taylor: „Clarifying the Foreign Aid Puzzle: A Comparison of American, Japanese, French, and Swedish Aid Flows”. *World Politics*, Vol. 50. No. 2. (1998), 294-323. o.; Jean-Claude Berthélemy: „Bilateral Donors’ Interest vs. Recipients’ Development Motives in Aid Allocation: Do All Donors Behave the Same?” *Review of Development Economics*, Vol. 10. No. 2. (2006), 179-194. o.

¹² Danielson és Wohlgemuth szerint ezen országok (és elsősorban Svédország) esetében nem is annyira altruizmusról, hanem sokkal inkább „felvilágosult egoizmusról” kellene beszélni, ami arra utal, hogy a segélyezés révén elérendő (rövid távú) külgazdasági és külpolitikai érdekek helyett felismerték, hogy a globális szegénység (hosszú távú) csökkentése, és ezáltal saját nemzetbiztonságuk javítása jóval fontosabb érdek. Lásd: Anders Danielson – Lennart Wohlgemuth: „Swedish Development Co-operation in Perspective”. In: Hoebink Paul – Olav Stokke (szerk.): *Perspectives on European Development Cooperation*, Routledge, 2005.

¹³ Néhány fontosabb bilaterális donor sajátosságairól lásd részletesebben egy korábbi munkánkat: Szent-Iványi – Vári – Paragi: i. m.

mutatókkal, illetve az általa folytatott gazdaságpolitika minőségével, vagy akár a korrupció szintjével;

- a recipiens és az adott donor kapcsolatainak intenzitását mérő változók, például a két ország korábbi gyarmati kapcsolatai, bilaterális kereskedelmi forgalma, a donorország cégei által a recipiensben befektetett tőkeállomány nagysága, a donor és a recipiens szövetségesi kapcsolatát jelző mutató stb.;
- egyéb (technikai jellegű) változók, például a recipiens lakosságának nagysága.¹⁵

Abból, hogy a fenti változók közül melyik lesz szignifikáns a regressziós modell becslése eredményeként, illetve milyen előjellel és nagysággal, viszonylag jól lehet arra következtetni, hogy az adott donort mi vezérli segélyallokációs döntései során. Például, ha az egy főre jutó jövedelem szintje szignifikáns lesz, negatív előjellel, akkor valószínű, hogy a donor figyelembe veszi ezt segélyei allokációja során, azaz minél szegényebb egy partnerország, annál több segélyre számíthat. Mint említettem, az ilyen modellek becsülhetőek egy-egy donor kapcsán, de történtek kísérletek a nemzetközi fejlesztési segélyezés rezsimjének egészére vonatkozó becslésekre is.¹⁶ A modellek becslésére rendszerint panel (azaz keresztmetszeti és idősoros) adatok felhasználásával kerül sor, és a szerzők igyekeznek minél hosszabb időtávokat átfogni (elsősorban a rendelkezésre álló megfigyelések számának növelése érdekében).

Természetesen azonban az ilyen jellegű ökonometriai vizsgálatok számtalan kérdést is felvetnek, és a belőlük származó eredmények önmagukban mindig némi szkepszissel kezelendők, épp a módszerben rejlő bizonytalanságok miatt. A regressziós vizsgálatok által levont következtetések csak akkor fogadhatóak el, ha azt más, például esettanulmányos módszertant alkalmazó kutatások is alátámasztják. Mégis, a segélyek allokációját meghatározó tényezők regressziós vizsgálatának módszertana körül jóval kevesebb vita zajlik a szakirodalomban, mint például a gazdasági növekedés regressziós vizsgálata kapcsán.¹⁷ Ennek egyik fő oka, hogy a segélyallokációt vizsgáló regressziós módszerek függetlenek a gazdasági

¹⁴ A donorérdekekkel, illetve az azok által meghatározott segélyallokációval kiterjedt politikaelméleti, alapvetően kvalitatív, leíró-jellegű szakirodalom is foglalkozik, ezzel azonban nem foglalkozom. Lásd például Paul Hoebink – Olav Stokke, (szerk.): *Perspectives on European Development Cooperation*, Routledge, 2005.

¹⁵ Empirikus megfigyelés, hogy az egy főre jutó segélyek nagysága és a recipiens lakosságszáma fordítottan arányos, azaz minél többen élnek az országban annál kisebb az egy főre eső segélyek nagysága. A kis karibi és csendes-óceáni szigetek esetén az egy főre eső segélyek nagysága 1500-2000 dollár között mozog, míg például Kína vagy India esetében egy és két dollár között Tanweer Akram: „The International Foreign Aid Regime: Who Gets Foreign Aid and How Much?” *Applied Economics* Vol. 35. No. 11. (2003) 1353 o.

¹⁶ Lásd például Alesina – Dollar: i. m. 33-63. o.

növekedési modelleken alapuló módszerektől. A kelet-közép-európai országok vizsgálatához mindenképpen egy jó megközelítésnek tartom, mivel segítségével felfedhetőek ezen országok segélyallokációjának olyan vonásai, amelyek esetleg eltérnek a nyugati donorokétól. Eddig szinte csak és kizárólag leíró jellegű, esettanulmány-szerű vizsgálatok születtek ezen országokról. Mielőtt azonban rátérnék a regressziós megközelítés részletes bemutatására, mindenképpen szükségesnek tartom röviden bemutatni a visegrádi országok nemzetközi segélypolitikáinak főbb vonásait és az azokat meghatározó sajátosságokat.

A visegrádi donorok fő sajátosságai

Az ezredfordulót követő években Csehország, Lengyelország, Magyarország és Szlovákia fokozatosan elkezdtek kialakítani, illetve újjáalakítani nemzetközi fejlesztéspolitikáikat. Mind a négy visegrádi ország rendelkezett korábbi nemzetközi fejlesztéspolitikai tapasztalatokkal, hiszen a szocialista rendszer idején valamennyien folytattak ilyen jellegű együttműködést fejlődő államokkal. A hidegháború idején a keleti blokk országai csak korlátozottan rendelkeztek önálló külpolitikával, és így az általuk folytatott nemzetközi fejlesztési együttműködés és segélyezés is alapvetően a szovjet blokk katonai, hatalmi és más érdekeit szolgálta. Ennek megfelelően a segélyek nagy részét a stratégiai szemlélet jellemezte, és a partnerek is elsősorban a szocialista, vagy legalábbis erősen baloldali orientációjú országok, valamint a formális szövetségesek közül kerültek ki.¹⁸ A visegrádi országok által a szocializmus idején folytatott nemzetközi segélyezési, együttműködési politikák azonban tartalmukban is jelentős mértékben eltértek a nyugati donorok által alkalmazott projekt- és program orientált megközelítéstől, mivel nagyrészt áruszállításból, technikai együttműködésből és tanácsadásból, ösztöndíjakkal, valamint kötött segélyhitelekkel álltak.¹⁹

¹⁷ Lásd például Francisco Rodríguez: „Policymakers Beware: The Use and Misuse of Regressions in Explaining Economic Growth”. *International Poverty Centre Research Brief*, No. 5. (2007).

¹⁸ Maurizio Carbone: „Development Policy” in: Neill Nugent (szerk.): *EU Enlargement*. Palgrave, 2004, 244. o.

¹⁹ Szentes Tamás (s. a.): *Aid and Trade Relations between the South and the East European Countries*. Kézirat. A korszak sajátosságainak részletes feldolgozásával, az egyes szocialista országok gyakorlatából levonható fő következtetések szintetizálásával azonban még mindig adós a szakirodalom. Mindenképpen meg kell azonban jegyezni, hogy a szocialista országok által folytatott fejlesztési együttműködés jelentőségét és nagyságát nem szabad alábecsülni. Magyarország esetében például a hetvenes években az áruszállításra, segélyhitelekre, technikai együttműködésre, ösztöndíjasok képzésére elszámolt összegek nem egyszer meghaladták a nemzeti jövedelem 0,7 százalékát, ami egyértelműen azt érzékelteti, hogy e programok nagysága nem volt elhanyagolható, még ha az eltérő statisztikai módszertanok miatt ez az adat nem is hasonlítható össze a nyugati országokéval. Mindenesetre semmiképp sem osztható Michaux leegyszerűsítő véleménye, aki szerint a kelet-közép-európai országok nem

A hidegháború végével és a tranzíciós folyamat kezdetével valamennyi visegrádi ország felfüggesztette nemzetközi segélypolitikáját, ami a gazdasági átmenet jelentette visszaesés miatt érthető is volt, és többek közt az Európai Közösség PHARE programja révén donorokból recipiensekké váltak. A kilencvenes évek folyamán legfeljebb a fejlődő országok diákjainak adott ösztöndíjak, valamint a nemzetközi szervezetekhez (például WHO, ILO, UNDP) befizetett tagdíjak és egyéb ad hoc hozzájárulások jelentették a nemzetközi segélyezési tevékenységet; illetve – például Magyarország esetén – a határon túl élő magyarok számára juttatott források.²⁰ Összességében a kilencvenes éveket a nemzetközi fejlesztési szakpolitika leépülése, és a szakemberek elvándorlása jellemezte.

Az évtized végére azonban egyre erősödött a nemzetközi nyomás a visegrádi országokra, hogy indítsák újra nemzetközi fejlesztéspolitikáikat. E nyomás kezdetben az OECD tagság révén jelentkezett,²¹ később azonban az Európai Unió is egyre határozottabban sürgette a kérdést, noha a témakör a csatlakozási tárgyalásokon szinte teljes mértékben mellőzésre került, ami annak alacsony politikai prioritását jelezte a felek részéről.²² A nemzetközi nyomás mellett azonban más tényezők is szerepet játszhattak. Maciej Drozd például megjegyzi, hogy Lengyelország számára a nemzetközi segélypolitika újraindítása kapcsán fontos motivációs tényező volt annak demonstrálása, hogy véget ért az ország átmenete a piacgazdaságba.²³ Végül gyakorlatilag mind a négy ország az ezredfordulót követően, 2001 és 2003 között alkotta meg új nemzetközi fejlesztéspolitikájának alapjait (jogsabályi, szervezeti és pénzügyi háttér), amihez kapacitásépítési támogatást és tanácsadást nyújtott a Kanadai Nemzetközi Fejlesztési Ügynökség (CIDA) és az ENSZ Fejlesztési Programja (UNDP) az ODACE program keretében.²⁴ A nyugati nyomás, illetve a nyugati minták tehát a kezdetektől fogva hatással voltak a visegrádi országok újjáalakuló nemzetközi segélypolitikáira.

rendelkeznek számottevő nemzetközi fejlesztési hagyományokkal. Lásd Valérie Michaux: „EU enlargement. A brake of development cooperation?”. *The ACP-EU Courier*, No. 193, (2002).

²⁰ HUN-IDA: *A magyar műszaki-tudományos együttműködés és segítségnyújtás négy évtizedének rövid áttekintése napjainkig*. Kézirat. HUN-IDA Kht., 2004.

²¹ Csehország 1995-ben, Lengyelország és Magyarország 1996-ban, Szlovákia pedig 2000-ben lett a szervezet tagja, ez azonban nem jelentett automatikus tagságot az OECD DAC-ban. A bizottságnak a mai napig csak megfigyelő tagjai a visegrádi országok.

²² Lásd például: Simon Lightfoot: „Enlargement and the challenge of EU development policy”. *Perspectives on European Politics and Society*, Vol. 9. No. 2. (2008), 128-142. o.; vagy Adele Harmer – Lin Cotterrell: „Diversity in donorship: the changing landscape of official humanitarian aid: Aid donorship in Central Europe”. *HPG Research Report*, Overseas Development Institute, No. 20. (2005), 11. o.

²³ Maciej Drozd: *The New Face of Solidarity: A Brief Survey of Polish Aid*. Kézirat, 2007, http://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm/SSRN_ID1132246_code948600.pdf?abstractid=1132246&mirid=2, lekérdezve 2009-05-21, 6. o.

²⁴ HUN-IDA (2004): *A magyar műszaki-tudományos együttműködés és segítségnyújtás négy évtizedének rövid áttekintése napjainkig*. Kézirat. Budapest: HUN-IDA Kht.

Viszonylag egyértelmű, hogy e háttér figyelembevétele esetén messze nem várható el, hogy a négy visegrádi ország nemzetközi fejlesztéspolitikája összehasonlítható legyen a több évtizedes tapasztalattal rendelkező nyugati donorokéval. Ezen eltérő sajátosságok eltérő érdekeket, célokat és motivációkat eredményeznek a visegrádi országok számára, mint amelyeket a nyugati donorok esetén megfigyelhetünk. Ilyen sajátosságok többek közt:

- A visegrádi országok nem rendelkeznek gyarmattartói múlttal, és ebből, illetve kisállami mivoltukból következik, hogy a fejlődő országokkal való korábbi politikai kapcsolataik meglehetősen esetlegesek voltak. A visegrádi országok a rendszerváltást megelőzően legfeljebb csak korlátozott mértékben rendelkeztek szuverén külpolitikákkal, így a fejlődő országokkal való kapcsolataikat nem saját érdekeik szerint alakították, hanem a szovjet blokk hatalmi érdekei mentén.²⁵
- A fentivel szorosan összefügg, hogy a fejlődő országokkal való gazdasági kapcsolatok intenzitása is meglehetősen alacsony. Míg a nyugati országok gyakorlatilag „megörökölték” a gyarmati korszakból a viszonylag kiterjedt kereskedelmi és pénzügyi kapcsolatokat a fejlődő országokkal, addig a kelet-közép-európai országoknak a térséggel való kapcsolatai legkorábban a második világháború után indulhattak fejlődésnek.
- A visegrádi országokat jóval kevésbé érintik a szegénységgel, illetve a gyenge államokkal összefüggő globális biztonsági kihívások, legalábbis a lakossági (és döntéshozói) percepciók szintjén. A nemzetközi migráció, illetve a kábítószer-kereskedelem szempontjából még mindig inkább tranzitországoknak számítanak, a terrorizmus veszélye pedig nem jelentős.²⁶ A globális járványok ugyanakkor nem kerülnek el ezen országokat sem.
- A nemzetközi fejlesztés kérdésköre általában nincs a közbeszéd napirendjén, a napi politikában szinte egyáltalán nem jelenik meg, és így a téma ismertsége is jóval alacsonyabb, mint a régi donorokban. Ezt jól mutatják a különböző *Eurobarometer* felmérések, amelyek azt is bizonyítják ugyanakkor, hogy a visegrádi országok lakossága morális szempontból nem érzéketlen a téma iránt.²⁷

²⁵ Pavel Baginski (2002): Poland. In: Michael Dauderstädt (szerk) *EU Eastern enlargement and development cooperation*. Friedrich-Ebert-Stiftung, Bonn; vagy Maurizio Carbone (2004): „Development Policy”. In Neill Nugent (szerk): *EU Enlargement*. Basingstoke: Palgrave.

²⁶ Lásd Magyarország kapcsán például Tóth Péter: *A nemzetközi terrorizmus és a szervezett bűnözés hatása a nemzetközi biztonságra és Magyarország biztonságára*. Vitaindító tanulmányok Magyarország új külkapcsolati stratégiája kidolgozásához. 2007, <http://www.mtaki.hu/kisebbssegpolitika/070321.html>, lekérdezve 2009-05-15, 15. o.

²⁷ Lásd például Eurobarometer (2007): „Europeans and Development Aid” *Special Eurobarometer* 280. http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_280_en.pdf, lekérdezve 2009-01-04.

- Egyértelmű, hogy ezen országok maguk is súlyos fejlődésbeli lemaradással küzdenek, jelentős források nemzetközi segélyekre való költségét a kormányzatok így nem tartják védhetőnek a választók/adófizetők előtt. Emellett az euró-zónához való csatlakozás szándéka és a maastricht-i kritériumok betartása miatt, nem is beszélve a jelenlegi válság hatásairól, sem lehetséges a segélyekre fordított összegek gyors növelése.

Kétségtelen, hogy ezek a sajátosságok, illetve a négy ország nemzetközi fejlesztési segélypolitikának kialakulóban lévő jellege miatt az általuk folyósított segélyek mennyisége, minősége, illetve allokációja el fog térni a nyugati donorok esetében megfigyeltektől. Előbbi kettő kapcsán csak néhány megjegyzést teszünk, mivel vizsgálatunk tárgya alapvetően az utóbbira korlátozódik.

1. táblázat: A visegrádi országok ODA/GNI arányai 2002 és 2007 között, százalékban

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Cseh Köztársaság	0,07	0,10	0,11	0,11	0,12	0,11
Magyarország	..	0,03	0,06	0,11	0,13	0,08
Lengyelország	..	0,01	0,05	0,07	0,09	0,09
Szlovákia	0,02	0,05	0,07	0,12	0,10	0,09
Az OECD DAC-tag donorok átlaga	0,23	0,25	0,26	0,33	0,31	0,28

Forrás: OECD 2007a: 33; 2008: 33.

A visegrádi országok által folyósított segélyek összege, illetve az államok nemzeti jövedelmeihez viszonyított aránya meglehetősen alacsony a fejlett donorokhoz képest. Az 1. táblázat szemlélteti a négy ország GNI-arányos ODA kiadásait, összehasonlítva azt az OECD DAC-tag donorok átlagával. A táblázatból jól látható, hogy noha összességében megfigyelhető egy növekvő trend, 2007-ben azonban már inkább csak stagnálást, sőt Magyarországot esetén meglehetősen jelentős visszaesést látunk. Magyarországot leszámítva azonban, ahol az aránycsökkenés az abszolút összegek csökkenését is jelentette, a többi országban a stagnáló arányok növekvő abszolút összegeket takarnak.²⁸

A négy visegrádi ország által folyósított segélyek minősége, illetve az ezt folyósító szervezetrendszer hatékonysága kapcsán, noha az elmúlt években született több leíró, sőt esetenként normatív jellegű esettanulmány is, mégis azt lehet mondani, hogy az

összehasonlítható adatok hiánya miatt nehéz bármilyen világos következtetést tenni. Kétségtelen, hogy ezen munkák alapján sok kritikai megjegyzés tehető a visegrádi országokra nézve, ám ilyen esetekben sosem szabad elfelejteni, hogy kialakulóban lévő fejlesztéspolitikákról van szó, amelyek még sok szempontból a tanulás fázisában vannak. Általánosítható észrevételek az alábbiak:

- a visegrádi országok által kialakított nemzetközi segélyezési szervezetrendszerek nem kellően hatékonyak, fragmentáltak. Hiányzik a stratégiai fókusz és jellemző a partnerek és a szektorok „prolifерációja”, és így a források elaprózása;²⁹
- a nemzetközi fejlesztéspolitikák sokkal inkább donor-irányításúak, és kevésbé érvényesül a recipiensek beazolása a segélyek tervezési és implementációs folyamatába;³⁰
- nem kap kellő hangsúlyt a projektek hatásvizsgálata és az eredmények visszacsatolása, a szervezeti tanulás.³¹

Kétségtelen, hogy a folyósított segélyek minősége terén további kutatásokra van szükség. Tanulmányunk szempontjából azonban elsősorban nem az fontos, hogy milyen minőségű segélyeket folyósítanak ezek az országok, hanem hogy kiknek adják ezeket. A fenti háttér ismeretében azonban a négy visegrádi ország segélyallokációjának sajátosságainak okai is érthetővé válnak.

Néhány stilizált adat a visegrádi országok segélyallokációjáról

A visegrádi országok segélyallokációjának leginkább szembetűnő sajátossága, hogy forrásaik jelentős részét közvetlen szomszédságukban, azaz a Nyugat-Balkánon és a poszt-szovjet térségben költik el. Noha Európa egésze szempontjából is fontos ezen régiók stabilitása, mégis egyértelmű, hogy az esetlegesen növekvő instabilitást elsőként a kelet-közép-európai

²⁸ Lásd az OECD: *Development Co-operation Report Statistical Annex* 2007-es és 2008-as kiadványát. 33. táblázat.

²⁹ OECD: *Development Cooperation of the Czech Republic. DAC Special Review*. OECD, 2007. <http://www.mzv.cz/servis/soubor.asp?id=24567>, lekérdezve 2007-09-12, 14. o.; World Bank: *The Czech ODA program in the current aid paradigm: challenges and opportunities for a more efficient aid*. Presentation for the Ministry of Finance, February 22, 2007. http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Czech_ODA_program_-_challenges_and_opportunities.ppt, lekérdezve 2007-09-30, 3. o.; Kiss Judit: *A magyar nemzetközi fejlesztéspolitika a számok tükrében*. HAND – Aid Watch munkacsoport. 2007, 8-9. o., 11. o.; Zaganica Group: *Polish Development Assistance. Independent research conducted by non-governmental organizations*. 2007, Zaganica Group http://www.zaganica.org/pl/index.php?option=com_docman&task=doc_view&gid=37&Itemid=138, lekérdezve 2009-05-21., 15. o.

³⁰ OECD: *Development Cooperation of the Czech Republic. DAC Special Review*. 20. o.; Zaganica Group: i. m. 19. o.

³¹ OECD: *Development Cooperation of the Czech Republic. DAC Special Review*. 21. o.

országok éreznék meg a növekvő migráció, a csökkenő nemzetközi kereskedelmi forgalom és tőkeberuházások, illetve az erősödő nemzetközi szervezett bűnözés formájában. További konfliktusok elkerülése az egykori Jugoszlávia területén, illetve a politikai stabilitás és gazdasági fejlődés előmozdítása a Független Államok Közösségének országaiban tehát kulcsfontosságú külpolitikai érdeke a visegrádi országoknak. Segélyallokációs adataikból néhány kiragadott szám jól érzékelteti, hogy arányaiban a négy visegrádi ország jóval több forrást áldoz közvetlen szomszédságának támogatására, mint a régi, nyugati donorok. A Cseh Köztársaság 2005-ben például bilaterális segélyeinek legnagyobb hányadát, 26 százalékát folyósította európai, további 15 százalékát pedig közép-ázsiai országok megsegítésére.³² A három legnagyobb összeget kapott partnerország között megtalálható volt Szerbia és Ukrajna. Lengyelország, szintén 2005-ben, bilaterális segélyei 61 százalékát folyósította európai országoknak, a három legnagyobb recipiens Szerbia, Ukrajna, valamint Üzbegisztán voltak.³³ Magyarország bilaterális ODA-jának 2005-ben 43 százalékát juttatta európai országoknak, Szerbia és Ukrajna esetünkben is a három legfontosabb célország között volt.³⁴

A partnerországokkal kapcsolatban további megállapítások tehetőek a 2. táblázat alapján, amely a négy visegrádi ország valamennyi olyan partnerországát mutatja, amellyel 2001 és 2007 között jelentősebb bilaterális fejlesztési kapcsolata volt, vagy valamilyen hivatalos dokumentumban partnerként volt definiálva.

A 2. táblázat alapján jól látható, hogy a négy ország fejlesztési partnerországai – néhány kivételtől eltekintve – besorolhatóak az alábbi három csoport valamelyikébe:

- a *közvetlen szomszédság*, azaz a Nyugat-Balkánhoz és a posztszovjet-térséghez tartozó államok; ezek dominanciája egyértelműen megfigyelhető a partnerországok listájában;
- Irak és Afganisztán szereplése a partnerek között a *nemzetközi kötelezettségekből* és az Egyesült Államokkal való szövetségesi viszonyból vezethető le;³⁵
- az utolsó csoportot a szocialista időkből „átmentett” partnerek képezik, azaz olyan fejlődő országok, amelyekkel a rendszerváltást megelőzően is voltak fejlesztési kapcsolatok, például Jemen, Etiópia, Vietnám, Mongólia, Kambodzsa, Angola, Mozambik, Laosz. Ezen országok vagy mind szocialista ideológiájú politikai

³² Nikol Adamcová et al: *International Development Cooperation of the Czech Republic*. Institute of International Relations for the Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic, 2006. 76. o.

³³ Development Co-operation Poland: *Annual Report 2006*. Ministry of Foreign Affairs, 2007.

³⁴ Kiss: *A magyar nemzetközi fejlesztéspolitika a számok tükrében*. 13. o.

³⁵ Magyarország és Csehország önállóan, Lengyelország pedig az Egyesült Államokkal közösen irányít egy-egy tartományi újjáépítési csoportot (*Provincial Reconstruction Team*) Afganisztánban.

rendszerrel rendelkeztek korábban, vagy valamilyen más megfontolás miatt a szovjet bloktól reméltek segítséget.

2. táblázat: A visegrádi országok partnerországai 2001 és 2007 között

Cseh Köztársaság	Magyarország	Lengyelország	Szlovákia
Afganisztán	Afganisztán	Afganisztán	Afganisztán
Angola	Bosznia és Hercegovina	Angola	Albánia
Bosznia és Hercegovina	Kambodzsa	Belarusz	Belarusz
Irak	Kína	Grúzia	Bosznia és Hercegovina
Moldova	Etiópia	Irak	Macedónia
Mongólia	Macedónia	Moldova	Kazahsztán
Szerbia	Irak	Palesztin Hatóság	Kenya
Vietnám	Kirgízia	Szerbia	Kirgízia
Jemen	Laosz	Ukrajna	Mongólia
Zambia	Moldova	Üzbegisztán	Mozambik
	Mongólia	Vietnám	Szerbia
	Palesztin Hatóság		Szudán
	Szerbia		Tádzsikisztán
	Ukrajna		Ukrajna
	Vietnám		Üzbegisztán
	Jemen		

Források: Adamcová et al (2006); Kiss (2007); Development Co-operation Poland (2007); SlovakAid (2006)

Felmerülhet természetesen a kérdés, hogy miért választanak egyáltalán a távoli fejlődő országok közül (azaz a fenti harmadik csoportba) tartozó partnereket a visegrádi donorok, miért nem csak a közvetlen szomszédságra (és esetleges nemzetközi kötelezettségeikre) koncentrálnak? Biztonságpolitikai érdekeik ugyanis egyértelműen a szomszédság támogatását írják elő számunkra, és nem a távoli fejlődő országokét, ahol ráadásul jóval költségesebb is a jelenlétük biztosítása, illetve gazdasági és politikai kapcsolataik is korlátozottabbak. Ennek magyarázata véleményem szerint részben a nemzetközi szervezetek nyomása kapcsán keresendő: mind az EU, mind az OECD elvárja (noha nem feltétlenül mondja ki) a visegrádi

donoroktól, hogy támogassanak (leg)kevésbé fejlett partnereket is.³⁶ Így, ha már szükséges támogatniuk ilyen országokat, akkor elsősorban olyanokat választanak, amelyekkel korábban is voltak kapcsolataik.

A segélyallokáció regressziós vizsgálata

A fenti kiragadott adatok, illetve a partnerországok felsorolása és csoportosítása azonban még nem bizonyítja, hogy a visegrádi országok valóban másképp járnának el a nemzetközi fejlesztési segélyezésben, mint a nyugati donorok logikája által meghatározott nemzetközi segélyezési rezsim egésze. Annak bizonyítása érdekében, hogy a négy visegrádi ország segélyallokációját más tényezők határozzák meg, mint a nyugati donorokét, az első szakaszban áttekintett szakirodalomban használt regressziós megközelítéshez hasonló módszert alkalmazom, értelemszerűen adaptálva azokat a visegrádi országok sajátosságaira. Az általam becsült modellt az (1) egyenlet foglalja össze.

$$\log(V4ODAcap_j) = \beta_0 + \beta_1 \log(pop_j) + \beta_2 \log(GDPcap_j) + \beta_3 GDPgr_j + \beta_4 Int_j + \beta_5 Balkan_j + \beta_6 CIS_j + \beta_7 Soc_j \quad (1)$$

ahol

- V4ODAcap_j: a j-edik recipiens által a visegrádi országoktól évente átlagosan kapott egy főre jutó ODA nagysága, az OECD adatai alapján;
- pop_j: a j-edik recipiens lakosságának nagysága az adott időszak átlagában, az IMF adatai alapján;
- GDPcap_j: a j-edik recipiens egy főre jutó bruttó nemzeti jövedelme vásárlóerő-paritáson az adott időszak átlagában, az IMF adatai alapján;
- GDPgr_j: a j-edik recipiens GDP-jének átlagos éves növekedési rátája az adott időszak átlagában, az IMF adatai alapján;
- Int_j: a j-edik recipiens intézményi minőségét jelző mutató átlagos értéke az adott időszakban (a Freedom House vagy Political Risk Services indikátorai alapján);³⁷
- Balkan_j: a j-edik recipiensnek a Nyugat-Balkánhoz való tartozását jelző *dummy* változó;
- CIS_j: a j-edik recipiensnek a FÁK-térséghez való tartozását jelző *dummy* változó;
- Soc_j: a j-edik recipiensnek valamely visegrádi országgal a szocializmus idején fennállt fejlesztési kapcsolatát jelző *dummy* változó.

³⁶ Valérie Michaux: „EU enlargement. A brake of development cooperation?” *The ACP-EU Courier*, 2002. No. 193.; Maciej Drozd: *The New Face of Solidarity: A Brief Survey of Polish Aid*. Kézirat. 2007. http://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm/SSRN_ID1132246_code948600.pdf?abstractid=1132246&mirid=2, lekérdezve 2009-05-21, 10. o.

A modellben megkíséreltünk valamennyi olyan tényezőt figyelembe venni, amely magyarázhatja, hogy a visegrádi országok mekkora összegű segélyeket adnak a partnerországoknak, a rendelkezésre álló adatok korlátai között. Így megjelennek a modellben a recipiens szegénységi szintjére, rászorultságára vonatkozó változók (egy főre jutó GDP), a recipiensek teljesítményét mérő változók (a gazdasági növekedés üteme, illetve az adott partnerország intézményi minősége), valamint a négy donor stratégiai érdekeire utaló változók (a Nyugat-Balkánra, illetve a FÁK-térségre jelző *dummy* változók). A szocializmus kori partnerországokat jelző *dummy* változó az esetleges útfüggést kívánja megragadni.³⁷ Sajnos azonban a négy donor és a recipiensek közti gazdasági kapcsolatok megragadására nincs kézenfekvő változó. A szakirodalomban a nyugati donorok esetében vagy a bilaterális kereskedelmi forgalom, vagy a befektetett tőkeállomány nagyságát veszi figyelembe. Sajnos azonban a vizsgált négy donor esetében igazából egyikre sem állnak rendelkezésre megfelelő adatok. Bízom azonban benne, hogy a modell magyarázóereje e nélkül is erős marad. A négy visegrádi donor gazdasági érdekei is főleg a Nyugat-Balkán és a FÁK-térség esetében erősek, így az ide tartozó országokat jelző *dummy* változó – reményeim szerint – némileg megragadja ezeket is.

A modell becsléséhez szükséges adatokat az alábbi módon állítom elő. Minden recipiens ország, amely az OECD DAC online adatbázisa értelmében segélyeket kapott valamely visegrádi donortól 2001 és 2006 között, egy megfigyelésnek számít. Az egy-egy recipiensnek a négy donortól jutó segélyek nagyságát összeadtam, majd egy főre vetítettem, és ez képezi a modell függő változóját. Az esetleges éves ingadozások torzító hatásainak kiszűrése érdekében valamennyi adatot átlagoltam a 2001 és 2006 közötti évekre, így gyakorlatilag egy keresztmetszeti adatsort kaptam. A modell változói között nem találtam jelentős korrelációt,

³⁷ Egy országban a politikai intézmények minőségének megítélésére használt legközismertebb mutatót az amerikai Freedom House szerkeszti és publikálja. A politikai jogok és a polgári szabadságjogok érvényesülését egy-egy országban hétfokú skálán mérik, ahol az alacsonyabb számok jelzik a nagyobb szabadságot. A gazdasági intézmények minőségének mérésére a Political Risk Services vállalat által 1984 óta megjelentetett International Country Risk Guide (ICRG) kiadványban közölt „jogállamiság” (*rule of law*) mutatót használjuk. A mutató egyrészt azt vizsgálja, hogy az országban mennyire függetlenek a bíróságok, másrészt, hogy a kormányzat és a lakosság mennyiben tiszteli, tartja be a törvényeket (beleértve, hogy például mekkora eséllyel sajátít ki/államosít a kormányzat magánberuházásokat). A törvényesség alapvetően meghatározza, hogy egy országban mennyire védettek a tulajdonjogok és így azt is, hogy mennyire éri meg a társadalomban befektetni. Ennek megfelelően a „jogállamiság” mutató a gazdaságot meghatározó legalapvetőbb intézmények mérőszámának tekinthető. A gazdasági és politikai intézmények, valamint a segélyek hatékony érvényesüléséről összefüggéseiről lásd például Collier – Dollar: i. m. 1475-1500. o., vagy Szent-Iványi Balázs: „State Fragility and International Development Co-operation” *UNU-WIDER Research Paper*, No. 2007/29. 2007.

³⁸ Szent-Iványi Balázs – Tétényi András: „Transition and foreign aid policies in the Visegrád countries. A path dependant approach” *Transition Studies Review*, Vol. 15. No. 3. (2008). Az adatok forrásait pontosan megadja a tanulmány melléklete.

amelynek alapján egyértelmű, hogy a modell becslését nem fogja torzítani a multikollinearitás jelensége.³⁹

2001 és 2006 között összesen 106 ország⁴⁰ részesült kisebb-nagyobb összegű, ODA-ként elszámolt támogatásokban a négy visegrádi országtól.⁴¹ Ezek jelentős része minimális összegű támogatást kapott, és mindössze 21 olyan volt közöttük, amely éves átlagban több, mint 1 millió dollárban részesült (ezen országok listáját és a kapott összegek nagyságát a 3. táblázat mutatja).

3. táblázat: A négy visegrádi országtól 2001 és 2006 között éves átlagban több mint egy millió dollár ODA-ban részesülő országok

Ország	Átlagos V4 ODA (millió dollár)	Ország	Átlagos V4 ODA (millió dollár)
Irak	27,29	Mongólia	2,94
Szerbia és Montenegró	17,24	Kazahsztán	2,68
Angola	15,79	Etiópia	2,33
Ukrajna	14,52	Üzbegisztán	2,25
Jemen	7,97	Moldávia	2,19
Belarusz	7,07	Tanzánia	1,70
Afganisztán	6,65	India	1,57
Szudán	5,98	Grúzia	1,38
Bosznia és Hercegovina	5,47	Pakisztán	1,00
Kína	4,07	Albánia	1,00
Vietnám	3,45		

Forrás: OECD StatExtracts Online alapján saját számítás

A (1) egyenletben definiált alapmodell paramétereinek becslését, illetve annak néhány egyszerű érzékenységvizsgálatát a 4. táblázat tartalmazza. A táblázatban szereplő – a Freedom House mutatóját tartalmazó – alapmodell (1) becslése révén viszonylag egyértelműen adódik a következtetés: a négy visegrádi ország segélyei allokációja során valóban nem veszi figyelembe a partnerországok szegénységi szintjét, illetve korábbi teljesítményét (sem az egy főre jutó GDP, sem a politikai intézményekre vonatkozó mutató nem szignifikáns), hanem kizárólag

³⁹ A multikollinearitás fogalma a regressziós modell magyarázóváltozói között fennálló magas korrelációra utal, amely legkisebb négyzetek módszerének használata esetén az adott paraméterekre vonatkozó becslések

⁴⁰ A vizsgálat során azonban csak 105 országgal tudunk dolgozni, mivel Irak, mint megfigyelés több adatnak a hiánya miatt is kiesik.

⁴¹ Ez természetesen nem jelenti azt, hogy mindegyik országgal lett volna tényleges fejlesztési kapcsolat, hiszen a donorországokba érkező menekültek, illetve ösztöndíjas hallgatók költségei is elszámolhatóak ODA-ként, akárcsak a korábbi adósságok elengedése.

lakosságszámuk, illetve földrajzi hovatartozásuk és az esetleges korábbi kapcsolatok alapján dönt az országnak folyósított segélyek nagyságáról. A modell magyarázóereje közepesen erős (a determinációs együttható értéke 0,57), ami az ilyen jellegű regressziós vizsgálatoknál jónak mondható. Az első modellbecslés tehát egyértelműen alátámasztja tanulmányunk hipotézisét.

4. táblázat: Keresztmetszeti regressziós becslések OLS módszerrel a Visegrádi országok nemzetközi fejlesztési segélyeinek allokációjára, 2001 és 2006 közötti évekre

Függő változó: log(V4ODAcap)					
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
log(gdp_cap)	0,008 (0,061)	-0,15 (-1,094)	0,087 (-0,47)	-	-
log(pop)	-0,445* (-6,704)	-0,443* (-4,783)	-0,439* (-5,5)	-0,453* (-5,14)	-0,448* (-7,316)
gdp_gr	0,017 (0,404)	-0,009 (-0,162)	-0,009 (-0,24)	-	-
int_fh	-0,012 (-0,13)	-	-	-	-
int_prs	-	0,271** (2,005)	-	0,224*** (1,795)	-
Balkan	3,625* (6,01)	3,548* (3,625)	3,645* (5,822)	3,397* (3,577)	3,691* (6,256)
CIS	2,52* (5,14)	2,97* (5,068)	2,683* (5,67)	2,882* (4,768)	2,638* (5,795)
Soc	2,575* (4,073)	2,851* (-3,72)	2,742* (4,473)	2,939* (4,088)	2,665* (4,49)
Africa	-	-	0,043 (0,093)	-	-
Afganistan	-	-	4,104* (7,896)	-	3,89* (28,103)
konstans	-3,815* (-3,492)	-3,275* (-3,246)	-4,456* (-2,611)	-4,345* (-9,814)	-3,765* (-19,166)
R ²	0,57	0,60	0,61	0,60	0,61
Adj. R ²	0,54	0,57	0,58	0,57	0,59
megfigyelések száma (n)	105	81	105	81	105

Zárójelben a t-statisztikák értéke. A standard hibák robusztusak a heteroszkedaszticitásra nézve (a White-féle módszerrel számolva)

* = 1 százalékos szinten szignifikáns

** = 5 százalékos szinten szignifikáns

*** = 10 százalékos szinten szignifikáns

Forrás: saját számítás

Az 1. táblázat 2. modelljében a Freedom House mutatója helyett a Political Risk Services (PRS) mutatóját használtuk, amely meglepetésre öt százalékos szinten szignifikáns lett, igaz így 24 megfigyelésről le kellett mondani. Eszerint a stabilabb jogrendszerrel rendelkező országok több segélyre számíthatnak a négy visegrádi donortól. A változó szignifikanciája vélhetően abból fakad, hogy főleg olyan országokra nem áll rendelkezésre a

PRS mutatója, amelyek közepes jövedelműek, de feltételezhetően gyenge jogrendszerrel bírnak és viszonylag sok segélyben részesülnek a visegrádi négyektől.⁴² Szinte bizonyos, hogy a megfigyelések kiesése jelentősen torzítja az eredményt. A harmadik modellben kihagytuk a két intézményeket mérő változót, és két újabb *dummy* változót helyeztünk el a modellben. Az egyik Afganisztánra vonatkozik, és a nemzetközi kötelezettségekből eredő segélyeket próbálja mérni (Irak eleve kimaradt a vizsgálatból adathiány miatt); a másik pedig a szub-szaharai afrikai országokra vonatkozik. Az Afganisztánra vonatkozó *dummy* változó esetén a várakozásoknak megfelelően szignifikáns eredményt kaptunk, ám az afrikára vonatkozó *dummy* esetén nem.

Végezetül, a 4. és 5. modellek csak a szignifikáns változókat tartalmazzák, előbbi a PRS mutatóját a kevesebb megfigyeléssel, utóbbi pedig nem tartalmaz a recipiens intézményi minőségére vonatkozó változót. Az eredmények itt sem változnak érdemben (bár a PRS mutató itt már csak tíz százalékos szinten szignifikáns), összességében tehát többé-kevésbé robusztusnak tekinthetjük őket. Egyértelműen adódik a következtetés, hogy a visegrádi országok segélyeik allokációjában nem veszik figyelembe a partner országok jövedelmi viszonyait, gazdasági teljesítményét, illetve azt, hogy mennyire tartják tiszteletben a demokratikus és polgári szabadságjogokat. A lakosságszámon túl egyedül az ország földrajzi elhelyezkedését, a „szomszédságba” való tartozását, illetve a korábbi kapcsolatok meglétét; Afganisztán (és talán Irak) esetében pedig a nemzetközi kötelezettségeket veszik figyelembe. Némileg talán a jogállamiság erősségét is figyelembe vehetik, ám e mutató kapcsán az eredményeink valószínűleg nem robusztusak. Az 5. modell alapján egy nyugat-balkáni ország (Szerbia, Bosznia és Hercegovina, Albánia, Macedónia) *ceteris paribus* több, mint négy és félszer (360 százalékkal) annyi segélyre számíthat a visegrádi országoktól, mint más partnerországai. A FÁK országok, illetve a szocializmus korszakában is a partnerek közé tartozó államok esetében ez az arány 260 százalék körül van.

Mindegyik modell esetében 0,57 és 0,61 közötti a determinációs együttható értéke, ami közepesen erős kapcsolatra utal, és az ilyen jellegű regressziós vizsgálatoknál jónak mondható. Értelemszerűen túlzottan erős magyarázóerő egy ilyen jellegű modelltől nem várható el, hiszen a segélyallokációs döntéseket befolyásolhatják váratlan események (például egy humanitárius katasztrófa bekövetkezése) és ad hoc politikai döntések, amelyek szerepeltetése egy ilyen modellben csak nehezen lenne megoldható. Fő vonalaiban azonban,

⁴² Ilyen ország Afganisztán, Bosznia-Hercegovina, Macedónia, Kirgízia, Grúzia, vagy Üzbegisztán.

meglátásom szerint, ez a regressziós modell magyarázza a visegrádi országok segélyallokációs döntéseit.

Következtetések

Tanulmányomban a visegrádi országok segélyallokációs döntéseit próbáltam elemezni, illetve összehasonlítani azt a fejlett nyugati országok gyakorlatával. A vizsgálat alapján levonhatóak bizonyos következtetések, amelyek alátámasztják tanulmányom hipotézisét. A visegrádi országok egyértelműen nem a szegénységi szint (egy főre eső GDP), vagy a korábbi teljesítmény (gazdasági növekedés üteme vagy intézményi minőség) alapján határozzák meg, hogy egy-egy partnerországuk mekkora összegű segélyekben részesüljön.

A vizsgálat alapján úgy tűnik, hogy a visegrádi négyek, legalábbis segélyeik allokációját tekintve, az „egoista” donorok csoportjában sorolhatóak. A visegrádi országok azokat a recipienseket támogatják elsősorban, amelyek stabilitásához közvetlen érdekük fűződik, illetve ahol gazdasági érdekeiket leginkább érvényesíthetik: a nyugat-balkáni és a FÁK-térség országait. Noha e megfigyelt viselkedés kétségtelenül összhangban van a négy ország érdekeivel, mindazonáltal felvetődik a kérdés, hogy mennyire tudatos, stratégiai döntések eredménye. Elképzelhető ugyanis, hogy pusztán „kényelmi” szempontokból választanak közeli recipienseket. Kétségtelen, hogy nagyfokú szegénységgel rendelkező afrikai országokban jóval költségesebb a jelenlét megteremtése, és a tapasztalatuk is kevesebb. Az „egoistának” tűnő segélyallokáció mögött tehát több ok is meghúzódhat, ám arra a kérdésre, hogy melyik magyarázza ténylegesen a négy ország segélyeinek eloszlását, az általunk alkalmazott módszer nem ad választ.

Ezzel összefüggésben felvetődik az is, hogy vajon hosszabb távon feltételezhetem-e, hogy az „európaizáció” és más hatások révén a négy visegrádi ország gyakorlata konvergálni fog a fejlett donorokéhoz? Vajon esetükben is meg fog jelenni előbb-utóbb a szegény, de jól teljesítő országok preferálása, vagy hosszabb távon is a szomszédságukra koncentrálnak forrásaikat? Az esetleges konvergenciafolyamat fontos szereplője az Európai Unió, amelynek gyakorlata, illetve explicit és implicit követelményei egyfajta „horgonyt” képezhetnek a kelet-közép-európai államok nemzetközi fejlesztéspolitikái számára. A folyamat lépéseinek és fő vonásainak feltárása fontos hozzájárulás lehet az „európaizáció” nemzetközi szakirodalmához.

Végezetül, meg kell jegyeztem, hogy kutatásom során impliciten feltételeztem, hogy a négy visegrádi ország azonos módon viselkedik. Ez valószínűleg nem fedti pontosan a

valóságot, a regressziós vizsgálatához szükséges megfigyelésszám összegyűjtése érdekében azonban feltétlenül szükséges leegyszerűsítés volt. Könnyen lehet azonban, hogy az hasonló háttér, földrajzi fekvés, történelmi múlt és külpolitikai érdekek ellenére is fontos különbségek vannak a Cseh Köztársaság, Lengyelország, Magyarország és Szlovákia segélyeinek allokációja között. Az egyes országok vizsgálatához azonban mindenképpen hosszabb adatsorokra van szükség, mint amelyek napjainkban rendelkezésre állnak.

Melléklet: A regressziós vizsgálatához felhasznált adatok forrása

Adat neve	Adat forrása
Egy főre jutó jövedelem (GDPcap)	IMF World Economic Outlook Database Online
Lakosságadatok (pop)	IMF World Economic Outlook Database Online
Gazdasági növekedés üteme (GDPgr)	IMF World Economic Outlook Database Online
Fejlesztési segélyadatok (V4ODAcap)	OECD StatExtracts Online
Intézményi minőséget mérő index (int_fh)	Freedom House: Freedom in the World Online
Intézményi minőséget mérő index (int_prs)	Political Risk Services: International Country Risk Guide 2008